

EDITORIAAL

IN HET TEKEN VAN DE RAMP ?

Yannis THANASSEKOS
Philippe MESNARD

De media hebben van het thema "rampen" hun bedrijf gemaakt. De actualiteiten leveren van de wereld alleen het ergste af, in de vorm van scoops die zij met de snelheid van clips op elkaar laten volgen. Er gaat geen week voorbij of er wordt wel een documentaire vertoond of heruitgezonden over een of andere oorlog. De ene keer « in kleur » (het diptiek van René-Jean Bouyer), dan weer in zwart-wit (de beroemde 14 afleveringen van *The War* van Ken Burns) en soms ook ingekleurd, zoals de serie van Isabelle Clarke die onlangs alle kijkcijferrecords heeft gebroken. De titel van de serie is veelzeggend: *Apocalypse*. Er is een heel debat gevoerd over de vraag of het geoorloofd is een zwart-wit serie in kleur uit te zenden, maar men heeft nauwelijks iets over de inhoud gezegd. Niettemin werd de Tweede Wereldoorlog er in zyngeheel opnieuw behandeld in het teken van de duivel en het einde van de wereld. Dat die oorlog een gruwelijk helle- vuur was voor allen die hem beleefd hebben, lijdt geen enkele twijfel. Maar in deze tijd verwondert men zich over de terugkeer van deze interpretatieve schema's die postmoderne hulpmiddelen zijn geworden waarmee alles aan de sensatie wordt opgeofferd en men nauwelijks iets hoeft uit te leggen. Hitler heeft zijn Satanskostuum weer aangetrokken.

De kijker moet onmiddellijk begrijpen waar het om gaat en om dat doel te bereiken reduceren de media alles – de geschiedenis, de herinnering of de actualiteit van het heden – tot rampen. Altijd dreigende rampen, want her is altijd een reporter ter plaatse. Volgens de logica van de media moet de ramp permanent en alomtegenwoordig zijn, waardoor men de indruk krijgt altijd toeschouwer te zijn van het ergste dat bij voorbaat nooit aan het beeldscherm (van de TV en van de computer) ontsnapt. De

camera staat altijd al opgesteld bij terroristische, financiële, economische, humanitaire en pandemische rampen, evenals bij milieu-, klimaat-, natuur- en volksgezondheidsrampen.

Iedereen lijkt wel te buigen voor de dictatuur van de mediahaast die a priori weinig tijd overlaat om na te denken, want de tijd nemen om te denken voor men handelt, zou "wellicht" de massa's in de dood kunnen meeslepen. Deze logica is zo volmaakt aanvaard dat iedere echte ramp haar zal bevestigen. Alles gebeurt alsof het werkelijke en zyn ellende – want daartoe is de wereld momenteel gereduceerd – hun enscenering tegen de achtergrond van de afgrond schraagden en rechtvaardigden; dankzij een pervers spel worden zij de bestaansredenen van de media. Natuurlijk kennen rampen in een van de vele versies ook een redder. Daarom zijn enkele "televisiedenkers" op het prachtige idee gekomen van programma's zoals "allemaal samen" van Marc Emmanuel, waarin spontane geldinzamelingen via het beeldscherm en de telefooncentrale de mogelijkheid bieden een verlaten moeder of een op het slechte pad geraakt kind te redden. Men kan ook denken aan het project van een echte "mondiale humanitaire loterij"¹, waaraan momenteel wordt gewerkt. De televisiewerkelijkheid zal zich verlustigen aan solidariteit en goede intenties, of zal niet zijn.

Men heeft geen idee van de gevolgen die deze hegemonie op de menselijke geest en op hun kijk op de wereld hebben. Het heden verschijnt als een immense planetaire *tsunami* onder de puinhopen waarvan de restanten begraven liggen van de vooruitgangsideologie, van de emancipatieprojecten en van de hoop op een andere betere wereld. De enige belofte van de toekomst is die van aangekondigde rampen. Zonder ons te willen verliezen in een bespreking van de overvloedige literatuur over de diverse aspecten van de planetaire crisis die wij doormaken (*die wij zijn!*), zouden wij slechts de aandacht willen vestigen op enkele schadelijke gevolgen van deze situatie voor het denken en de menselijke waardigheid.

In de eerste plaats leidt dit discours tot een gevoel van onmacht tegenover een algemene tegenspoed die wordt aangemoedigd of veroorzaakt door talrijke intellectuelen, gaande, bijvoorbeeld, van de Amerikaanse schrijver Norman Mailer voor wie « de theorie die ons helpt de wereld te begrijpen [...] slechts één woord bevat: "rampoude"² », tot de verschillende filosofen die allerlei argumenten uit de politieke theologie (messianisme, eschatologie, mystiek) overnemen en die uit hun context lichten om er een wereldlijk tintje aan te geven. Zo werd het denken van Giorgio Agamben enthousiast onthaald door heel wat intellectuelen die aan gene zijde van de Atlantische Oceaan in volledige ontredding verkeerden na de aanslagen van 11 september.

Vervolgens wordt de rede volledig kortgesloten – te meer daar zij allang ernstig wordt belaagd door antiverlichtingsstromingen die vanuit alle kanten van het politieke panorama de rede proberen te diskwalificeren door haar op te zadelen met de verantwoordelijkheid voor de grote slachtpartijen uit onze geschiedenis. Permanent de "ramptoestand" uitroepen, zowel in de media als door intellectuelen, komt neer op een verbod op verklaring en op overdracht (alleen het trauma zou nog worden overgebracht – een trauma dat op zijn beurt ook een van de ongelukkige gevolgen van de rampenhegemonie is). De "ramptoestand" is het media-equivalent geworden van wat in de politiek de "uitzonderingstoestand" kan zijn.

Tussen haakjes zij erop gewezen dat het geenszins onze bedoeling is de ernst van de bedreigingen en de rampen voor de mensheid en de planeet te ontkennen of te minimaliseren. Blind en ongecontroleerd als het is geworden, yvert het economische systeem voor een stelselmatige verslechtering van de productie- en reproductievoorwaarden van elke levensvorm die deze naam waardig is. Het is overigens verbazingwekkend dat in deze "biopolitiek van rampen", die niet alleen onrust stookt maar ook door haar eigen thema wordt gefascineerd, het betreffende systeem nauwelijks met zoveel woorden wordt aangeduid, of soms alleen via de omweg van zijn *excessen*, alsof die van buitenaf kwamen, zuiver toevallig en *niet gewild* waren. De kritiek moet zich richten op een schouwspel waarin de rampe en haar afgeleiden, met al hun theologische en millenaristische connotaties, in de weg staan van pogingen tot verduidelijking van de historische en politieke processen die tot deze situatie hebben geleid en tot de misdaden die eraan voorafgingen.

Een andere neiging van deze rampenlogica ten slotte is dat zij een onterechte vereenvoudiging impliceert van grote gebeurtenissen die de moderniteit hebben getekend en die met elkaar probeert te verbinden, alsof een objectieve beweging – een ware apocalyptische snelweg – door de hele moderne geschiedenis loopt, vanaf 1789 – een voor velen noodlottige datum – tot aan Auschwitz, met de koloniale misdaden, de Eerste Wereldoorlog en de Goelag als tussenstations. Er bestaat ook een versie die aan een evenmin monocausale – dat is uit de mode – maar aan een monomatriciële verklaring de voorkeur geeft, als zij die al niet dwingend voorschrijft. In het begin wendden de aanhangers van deze versie dikwijls belangstelling voor verschillende gebeurtenissen voor, maar aan het einde van de rit reduceert deze tegendraadse herlezing van de geschiedenis de onderscheiden verschillen van elke gebeurtenis, en dus van hun specifieke karakters, als zij ze al niet volledig opheft.

Wat voor het denken werkelijk op het spel staat, is het inzicht dat er pluraliteit bestaat en dat die niet in één enkel schema kan worden gevat. Aldus gezien zou een zekere retoriek van de volkenmoord zich voordoen als de ultieme bevestiging, het onweerlegbare bewijs van de allang gestelde diagnose van het lot van het beschavingsproces, te weten het falen van de Rede, het einde van elk vooruitzicht op verbetering van de mens en van de maatschappij, de geprogrammeerde apocalyps, het einde der tijden, vooral van de historische tijd. Verbazend gedeeld door talrijke denkverelden die intellectueel gezien tot de meest verfijnde behoren, en het volstrekt consumenistische rijk van de media, stelt deze dieptestroming alles in het werk om ons ervan te overtuigen dat de "fabriek van de toekomst" definitief defect en tot eeuwige werkloosheid is gedoemd.

Traduit du français par Hessel Daalder

NOTES

¹ <http://www.ozap.com/personnalite/frederic-lopez/18548>)

² Samuel Blumenfeld, "Entretien avec Norman Mailer" (ter gelegenheid van de verschijning van het eerste